

Таточенко С. А. Психологічні аспекти реадaptaції у рамках підходу зниження шкоди [Електронний ресурс] / С. А.Таточенко // Науковий вісник молодих учених і аспірантів ХДУ: Збірник наукових праць – 2017. – С. 53-60. – Режим доступу: <http://www.kspu.edu/About/NewScienceActivity/Council>

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕАДАПТАЦІЇ У РАМКАХ ПІДХОДУ ЗНИЖЕННЯ ШКОДИ

С.А.Таточенко

Науковий керівник: д. псих. н., професор Блинова О. Є.

Кафедра практичної психології

Херсонський державний університет

Досліджено особливості реадaptaції наркозалежної особистості у рамках підходу зниження шкоди. Показано, що розробка реабілітаційних програм, які враховують психологічні особливості адиктів набувають особливого значення, оскільки завдяки ним з'являється можливість повернути залежну особистість до реального життя. Визначено концепцію підходу зниження шкоди від психоактивних речовин. Розглянуто специфіку замісної підтримувальної терапії, як складової компоненту програми зниження шкоди від споживання психоактивних речовин, яка спрямована на комплексне лікування наркотичної залежності.

Ключові слова: реадaptaція, адиктивна поведінка, наркотична залежність, замісна підтримувальна терапія, психосоціальний супровід.

Сучасний погляд на наркоманію, як на складну систему поведінки наркозалежної особистості в соціальному середовищі, ставить перед розробниками реабілітаційних програм надзвичайно важливу проблему: пропозиція альтернативи такої поведінки, яка забезпечила б залежному індивіду більшу ефективність у взаємодії зі світом, ніж адиктивна поведінка.

Українське суспільство функціонуючи та розвиваючись, вимагає від членів соціуму більш вдосконалених форм мислення, поведінки та взаємин.

Безліч факторів впливають на вміння індивіда адаптуватися до взаємодії з реальним життям. Але не у кожної людини виходить знайти свій оптимальний життєвий баланс у відповідь на такі вимоги. В залежності від різних обставин, розвитку, формування та виховання, у деяких особистостей проявляються риси, які можуть сприяти появі різноманітних залежностей, що дають помилкове відчуття полегшення та спрощення ставлення до вирішення виникаючих складностей і проблем, якими наповнене наше життя.

Емоційна незрілість, складності у прийнятті рішень, агресивність, слабкі адаптаційні здібності, нездатність до міжособистісного спілкування з людьми, провокує виникнення саме наркотичної залежності, позбавитися від якої дуже складно, а іноді навіть неможливо.

Як зазначає В. В. Шарок, специфічними психологічними особливостями осіб, які вживають психоактивні речовини, є знецінення майбутнього та можливості власних досягнень, наявність внутрішніх конфліктів і неадекватно занижена самооцінка [10, с. 26]. На думку Н. В. Бончук, адиктивна поведінка індивіда свідчить також про його особистісну незрілість. Неможливість людини спиратися на орієнтаційно-ціннісні конструкти, що визначають спрямованість особистості, та які з'являються лише внаслідок особистісного розвитку, є джерелом дезадаптацій. Отже, ієрархія ціннісних орієнтацій індивіда, як сукупність установок та диспозицій, значною мірою визначають його схильність чи стійкість до адикцій [1, с. 363]. О. Б. Тапалова також відзначає, що психологічні особливості адикта, його особистісні диспозиції формуються задовго до моменту першого контакту з психоактивною речовиною. В цих диспозиціях переважають риси, подібні рисам невротика: емоційна нестійкість, лабільність, тривожність, сенситивність в поєднанні з низькою якістю міжособистісних контактів [8, с. 120]. Як вказує В.О. Крамченкова, елементи адиктивної поведінки властиві будь-якій людині, що йде від реальності шляхом зміни свого стану [5, с. 176]. Є. Н. Волков також наголошує, що базовою основою в ситуаціях залежності, є виявлення людиною в тій або іншій формі власної неспроможності в стосунках з реальністю [2, с. 20].

Але, проблема адиктивної поведінки починається, коли прагнення відходу від реальності, пов'язане зі зміною психічного стану, домінує у свідомості, та стає центральною ідеєю особистості, адже психоактивна речовина перетворюється на сенс життя, на єдину потребу індивіда. [4, с. 121].

Враховуючи специфічні особливості наркотичної залежності, фахівцями різних країн світу розробляються та впроваджуються програми та методи реадaptaції, які допомагають та сприяють поверненню наркозалежної особистості в реальний світ. Моделі та підходи, які є основою реадaptaції осіб, що страждають від наркотичної залежності, стають все більш комплексними, включаючи в себе зростаюче число факторів. Підходи змінюються в міру розширення сфери знань про різні види залежності. Як наслідок, методи допомоги все більш адаптуються до неоднорідності контингенту осіб, які страждають від наркотичної залежності, та до різноманітності їхніх потреб. Крім того, співпраця між різним життєвим оточенням (сім'я, робота, тощо) забезпечує таку допомогу, яка доповнює більш традиційну. Соціальні та культурні явища постійно еволюціонують, моделі надання допомоги також відкриті для нововведень з метою підвищення їх ефективності. У зв'язку з цим, починаючи з 1990 року в загальному контексті реадaptaції наркозалежних осіб здійснюється підхід зменшення шкоди.

Програма зменшення шкоди практично не зачіпає зв'язок між людиною та речовиною, на відміну від традиційних методів реадaptaції, для яких ця умова є центральним пунктом. У першу чергу, програма зменшення шкоди пропонує наркоспоживачам засоби, які дозволяють зменшити шкідливі впливи споживання (прагматична перспектива), та відрізняється від традиційних підходів своєю метою та засобами (гуманістична перспектива), а також своєю толерантністю до осіб, які страждають від наркотичної залежності [7, с. 25].

Як вважає І.-Г.В. Огданський, основна ідея програми зменшення шкоди полягає у тому, що окреми соціальні явища (наприклад, вживання ін'єкційних наркотиків) наразі неможливо викоринити в суспільстві, але можливо суттєво зменшити шкоду, яку вони завдають [6, с. 68].

Програма замісної підтримувальної терапії є складовим компонентом програми зниження шкоди від споживання психоактивних речовин, та спрямована на комплексне лікування наркотичної залежності та профілактику ВІЛ-інфекції. Лікування полягає в зміні способу вживання опіоїдних наркотиків на менш небезпечний для стану здоров'я в медичних умовах.

У контексті даного підходу наркоманію можна сприймати, як єдиний стиль життя, в якому проявляються численні фактори, що управляють взаємодією біологічних, психологічних та соціальних складових і є їх результатом. Допомога полягає в тому, щоб створити досить сильний поштовх всередині біопсихосоціальної взаємодії, з метою зруйнувати звичну рівновагу, звертаючись до почуття відповідальності наркозалежної особистості.

Допомога в подоланні зловживання не може бути ефективною, якщо вона в той же час не приділяє уваги людині в цілому, не піклуючись про її суспільну інтеграцію так само, як і про її фізичне та психічне здоров'я. Якщо наркоманія являє собою прогресуючу залежність, яка спричиняє погіршення в різних сферах життя, реадптація повинна бути сприйнята, як зворотний процес.

Під реадптацією слід розуміти процес особистісної еволюції, що дозволяє наркозалежному, бажуючому цього, в прогресуючому темпі знову здобути владу над своїм життям і відновити свою психічну, психологічну та соціальну рівновагу. Реадптація - це життєвий план, за допомогою якого людина знову знаходить здатність приймати рішення і діяти самостійно, без допомоги психотропної речовини [9, с. 151].

Важливою перевагою замісної терапії є психосоціальний супровід, який здійснюється психологами та соціальними працівниками, і включає в себе: індивідуальне підтримуюче консультування протягом лікування, діагностико-мотиваційну і адаптаційну роботу з клієнтом, складання індивідуального плану життєдіяльності, за допомогою якого клієнт має можливість усвідомити і переоцінити свій минулий «життєвий шлях», перейти на наступний етап життя: відкрити в собі нові ресурси, відчути власний потенціал, сформуванати нові потреби і цілі в житті, поліпшити якість життя, структурувати власну

діяльність, зайнятися плануванням і пошуком нових життєвих смислів та знайти своє місце в житті.

Л. Ф. Щербина зазначає, що залежністю від психоактивної речовини, як своєрідною субособистістю залежної особистості, можливо керувати, знайшовши спосіб впливати на її смислову сферу. Але, на її думку, механізм процесу досягнення особистісної зрілості, за умови якого можливе формування функції контролю над поведінкою, є необхідною умовою для роботи цих механізмів, але особливості та динаміка цього процесу при лікуванні залежності ще мало вивчені, та потребують подальших розробок [11, с. 6].

Тривалі дослідження проведені в США, Західній Європі та Австралії, підтвердили, що замісна терапія є найбільш ефективним методом в комплексі лікування та реабілітації хворих на опіоїдну залежність. Дослідження про вплив замісної підтримувальної терапії на психологічні властивості особистості проводилися в основному в контексті медичних показників, тому дана сфера на сьогоднішній момент є недостатньо вивченою, хоча цей вид лікування стає все більш популярним серед споживачів ін'єкційних наркотиків, які бажають позбутися наркотичної залежності.

Як визначає Ю. О. Клейберг, джерело усунення деструктивної поведінки і, ширше, відносин - моральне здоров'я інтерперсональних, групових і громадських мікро- та макросоціумів, створюється виключно моральною активністю людей кожного покоління [3, с. 135].

На сьогоднішній день, понад мільйона наркозалежних від опіоїдів у 65 країнах світу отримують замісну підтримувальну терапію, що допомагає їм поліпшити стан здоров'я, а так само, дозволяє відкрити для себе нові цілі в житті, викорінити тривожну думку про пошук наркотику, позбавитися від кримінального життя; знайти можливість працевлаштуватися, і згодом, повністю припинити вживання наркотичних речовин.

Таким чином, ефективне лікування наркоманії можливо, якщо воно будується як системний вплив, здатний підвищити можливості

особистості самореалізуватися в динамічному соціальному середовищі, активізувати нові цілі, розкрити власний потенціал і особистісні ресурси, побачити майбутнє, до якого є бажання прагнути.

Література:

1. Бончук Н.В. Склонность к аддиктивному поведению у подростков в зависимости от особенностей системы ценностных ориентаций / Н.В. Бончук // Молодой ученый. – 2016. – №7 (34). – С. 362 - 368.
2. Волков Е.Н. Зависимость от реальности / Е.Н. Волков // Практична психологія та соціальна робота. – 2008. – №2. – С. 18 - 26.
3. Клейберг Ю. А. Типология деструктивного поведения / Ю. А. Клейберг // Вестник Краснодарского университета МВД России. – 2008. – № 1. – С.130 - 135.
4. Короленко Ц.П. Семь путей к катастрофе: Деструктивное поведение в современном мире / Ц.П.Короленко,Т.А.Донских. – Новосибирск : Наука, 1990. – 224с.
5. Крамченкова В.О. Наукові підходи до дослідження тютюнової адитивної поведінки / В.О. Крамченкова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. – 2015. – Вип.5. – С. 175 - 180.
6. Огданський І.-Г.В. Неформальна освіта в контексті додаткової професійної підготовки фахівців програм зменшення шкоди. – International Scientific-Practical Conference Actual questions and problems of development of social sciences: Conference Proceedings, June 28-30, 2016. Kielce: Holy Cross University. – P. 67 - 69.
7. Субата Э. Заместительное лечение метадоном / Субата Э. – Каунас: «Vitaе litera» 2008. – 115 с.
8. Тапалова О.Б. Связь мотивации достижения с личностными факторами при зависимости от психоактивных веществ / О.Б. Тапалова, Б. Ж. Нуралиев, Н.Б. Жиенбаева // Молодой ученый. – 2015. – №7 (22). – С. 119 - 122.

9. Чирко В.В. Очерки клинической наркологии (Наркомании и токсикомании: клиника, течение, терапия) / В.В. Чирко, М.В. Демина. – М.: Медпрактика, 2002. – 238 с.
10. Шарок В.В. Особенности мотивационно-ценностной сферы и самоотношения личности, склонной к рискованному поведению : автореф. на соиск. учен. степени канд. псих. наук : спец. 19.00.01 «Общая психология, психология личности, история психологии» / В.В. Шарок. – Санкт-Петербург, 2010. – 27с.
11. Щербина Л.Ф. Дінаміка смислових структур осіб, залежних від психоактивних речовин, в процесі психологічної реабілітації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих.наук : спец. 19.00.04 «Медична психологія» / Л.Ф.Щербина. – Київ, 2004. – 20 с.

PSYCHOLOGICAL ASPECTS REHABILITATION IN THE APPROACH OF HARM REDUCTION

S.A.Tatochenko

Department of Applied Psychology

Kherson State University

The features of rehabilitation of drug dependent personality within the harm reduction approach. It is shown that the development of rehabilitation programs that take into account the psychological characteristics of addicts are particularly important because through it is possible to return to the dependent person in real life. Defined the concept of harm reduction approach to substance. The specificity of substitution therapy as an integral component of the harm reduction consumption of psychoactive substances, which aims to complete drug treatment.

Key words: readaptation, addictive behavior, drug addiction, substitution maintenance therapy, psychosocial support.

